

što točnije prevodi prema originalu, a ujedno uvijek se obzire na praktičnu svrhu komentara. Kritičke bilješke s obzirom na tekst s filološkim aparatom stavlja većinom marginalno, da ne umara čitatelja. Pisac upotrebio je obilnu literaturu. U tumačenju parabola i čudesâ osvrće se mnogo na Foncka. Iznemaguje me, što ne nalazim Filliona, čiji je komentar vrlo instruktivan. Knabenbauer dosta ga cituje.

Kao vrlinu komentara ističem, što jasno, pregledno rješava teža pitanja, n. pr. o descriptioni za Kvirina, o genealogiji u Luke i Mateja, o besjedi na gori u Luke i Mateja, o identitetu žene, koja je opetovano pomazala Gospodina; o ženama, koje pratiše Gospodina; o braći Gospodinovoj itd. Tumačenju svetoga teksta dodao je mnoge dogmatske, moralne, liturgijske, geografske i istorijske bilješke. — Jednako obzire se dovoljno i na inskripcije pozivajući se na Deissmannov: *Licht vom Osten*. — Preporučujemo svima, koji žele, da što točnije zarone u ljepotu evangjelja Lukinog, neizmjernoga milosrgja i ljubavi Božje.

Dr. Franjo Zagoda.

Mader dr. Johann: Die heiligen vier Evangelien und die Apostelgeschichte übersetzt und erklärt. U 8ni sa XLIII+797 str. i slikom Uskrsnuća. Verlagsanstalt Benziger et C. A. G. Einsiedeln (Schweiz). Više cijena: nevez. na indijskom papiru 15 fr.; polukožnati vez sa crvenorezom 17'50 fr.; vez u šagrinskoj koži: a) sa valjkastim rezom (Hochschnitt) 22'50 fr.; b) sa platnom i valjkasto-zlatnim rezom 25 fr.; vez u čisto telećoj koži sa valjkasto-zlatnim rezom 30 fr.

Utješljivo je, što se u novije doba pojavljuju sve to dotjeraniji biblički komentari za širu i učeniju javnost. I pisac gore pohvaljenog djela, profesor bogoslovlje u Chur-u, imao je u cilju da prevede i sa jezgrovitim bilješkama popratni četiri evangjela i apostołska djela, prema uzoru modernog tekstual-

nog istraživanja. U tu je svrhu pisac rabio za podlogu svojeg prijevoda grčki tekst i samo se je na nekim mjestima poslužio Vulgatom, a zagrada ma je naznačio, u koliko je mislio, da je Vulgata jasnija od grčkog izvornika. Dakako i dr. Mader priznaje, da sadašnji grčki tekst, kakov mi posjedujemo, nije u svemu jednak izvorniku sv. pisatelja. Stoga, veli on, nemamo prava da posvema stavimo na stranu Vulgatu pri prevadanju. To i jest, cijenim, prva odlika ovog njemačkog prijevoda, što se u glavnom osniva na približnom izvorniku. U prijevodu se je prevoditelj držao i ovog temeljnog načela: ne smijemo se udaljavati od teksta bilo grčkog bilo Vulgate, kao što ne možemo praviti ni kakovih dometaka i izmjena. Zato je bilo potrebno prevoditelju, da se doslovno, u koliko je moguće, drži teksta kod svega opisivanja sv. pisaca. Prevodilac je dobro učinio, što se u svojem prijevodu ne drži slobodna prevadanja, koje se katkada udalji od pravog smisla ili ga pak naprosto poruši. Osim tačna prijevoda ovo njemačko izdanje donosi i tumač teksta, što čini da djelo stoji između opširnih komentara i kratkih pučkih izdanja. Tumač ide za tim, da osvjetli i jezičnu i misaonu stranu. Tako n. pr. pisac se koristonosno trudi, da nam riješi poteškoće, što ih nalazimo kod sv. pisaca pri opisivanju jednakih i istih predmeta, i da nam razjasni prividne povjesne netačnosti. Tačno bq tumačenje teksta kao i razložito dokazivanje, da u njemu nema ni pogriješaka ni proturječja, već da u tekstu istina i sklad vlada, očevitim je znakom evandeoske istinitosti, koja mora da djeluje i na tvrda čitaoca, polag one sv. Pisma: *Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti* (Hebr. 4, 11). Prevodilac je također potanko a zadovoljno obradio razna tekstualno-kritična, hronološka i druga pitanja, što su danas u aktualnosti. Uz zemljopisne karte prof. Mader posebnu je raspravu (XIII.-XLIII.) posvetio onim povjesnim knjigama Novoga Zavjeta, gdje govori o postanku pojedinih knjiga sa kritičnog stanovišta. Pri koncu se djela nalazi i mnogo dodataka („Anhänge“), koja tumače najprjeponija pitanja iz Isusove dobi i življenja, kao n. pr. godina Kristova rođenja i djelovanja, Kristova dob, sudbeni postupak (proces) i smrt, te mjere i utezi,

politični razvoj Palestine za vrijeme Kristovo itd.

Tim možemo zaključiti, da je s ovim radom prof. Mader potpunoma svojoj zadaći udovoljio i što se tiče prijevoda i kritičnog tumačenja, pa stoga njegovu knjigu, urešenu i lijepom vanjskom opremom, najvruće preporučujemo bibliclistima kao i ostalim prijateljima sv. Pisma.

A. L. Gančević, O. F. M.

Belser: Die Geschichte des Leidens und Sterbens der Auferstehung und Himmelfahrt des Herrn: Freiburg i. B. II. Auflage. 1913.

Podloga, dispozicija i metoda ista je kao i u prvome izdanju. Pisac brižno pazi na izvještaj pojedinog evangeliste, pripodabljajući izjave njihove upotrebljavajući obilnu stariju i noviju literaturu i često iznosi svoj samostalan sud. S osobitom pažnjom obradjuje naregenje Euharistije i uskrsnuće. Vrlo uspješni paragrafi jesu: Pashamah i Rangstreit, Fusswaschung und Entlarvung des Verräters, Die Einsetzung der Eucharistie, Die Abschiedsreden Jesu, Die Auferstehung. — Lijepa je bilješka 9. u §. 16., gdje upozoruje, kako neki neopravdano dokazuju iz Luke, da je Juda sudjelovao kod naregenja Euharistije. Istina Luka piše „καθέσθης“, no za to mu je i dopušteno, da katkada spaja činjenice stvarno ne pazeći na hronologiju. — Psihološki je razumljivo, da Luka na večeru vazmenu nadovezuje naregenje presv. oltarskoga sakramenta; a iza toga da govori o izdaji Judinoj. Odlučno to pitanje rješava Ivan. — Zgodno tumači Lk. 22, 35—38 o „mačevima“. Gospodin u tom simbolu ponavlja učenicima, kako će ih svijet goniti. Za stiske treba da se sami brane (Nothwehrtheorie). Dakako da njihovo oružje treba da je spiritualno, a ne karnalno. Gospodin im je to najsaj-nije za svoje muke pokazao; napose, kad je Petra ukorio, što je otsekao uho Malhu. No učenici shvatili su u prvom momentu sliku doslovno, zato i govore: *Κόρει, ἰδοὺ μάχαιρα ἔδεδόθη.* Gospodin prekida ih sa: *ἰκανὸν ἔστιν.* Kad su promatrali sve momente poniženja Gospodinova, komu se do-

skora pridružiše i njihove patnje, kad ih je zaručnik ostavio, bila im je slika sve ja-nija.

U §. 21. Der Seelenkampf in Gethsemane opravdano tvrdi, da riječi Lukine: „καὶ ἐγένετο ὁ ἰδρώς αὐτοῦ ὡσεὶ θάμβητοι αἵματος.“ (22, 44.), nijesu nikakva retorska figura (blutige Tränen), već nam predočuju, da se Gospodin doista krvlju znojio. Taj znoj bio je plod vanredno jake duševne borbe, koja je silno potresla njegov tjelesni organizam.

Belser odlučno brani autenciju tog mjesta. Osim izvanjskih dokaza navodi lijepi unutrašnji, kako je Luku kao liječnika osobito interesirao taj izvanredni događaj. Harnack brani autenciju predočujući, kako je jezik te perikope Lukin; n. pr.: *ὁφθῆ δὲ αὐτῷ ἄγγελος* (Luk. 1, 11.); *γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ* (Act. Ap. 22, 17.) itd.

U §. 22. Die Gefangennahme Jesu originalno tumači riječi Ivanove: „εἰσὶναι δὲ καὶ Ἰωδῶς ὁ παραδιδούς αὐτὸν μετ' αὐτῶν“ (18, 5.). Nije Ivan htio da predoči, kako je Juda bio bešćutni i drzoviti izdajnik, već kako su Ivanu istom sada bile jasne riječi Gospodinove, koje je izrekao na posljednjoj večeri o izdaji Judinoj (13, 21.). Ivan mislio je tada, da je do izdaje još daleko, a eno za nekoliko ura postade ta crna Judina osnova okruinom zbiljom.

U istom paragrafu uvjerava nas, kako se ne može psihološki protumačiti, što su sluge sinedrija i vojnici na riječi Isusove: *ἐγὼ εἰμι* (Iv. 18, 5.) popadali kao mrtvi. Ta megu njima bijaše i rimskih vojnika, koji Gospodina ni po imenu nijesu poznavali. Ergo obori ih viša sila.

Vjerojatno je mišljenje, da je onaj mladić, koji je uhvaćena Isusa slijedio i pobjegao gō ostavivši platno, evangelista Ivan Marko (Mr. 14, 51.—52.). Pisac brani taj nazor s Grimmom (Leidensgeschichte I. 408.), dok to drugi pobijaju, pošto tradicija o tom šuti.

U §. 25. Jesus vor dem hohen Rat izvrsno tumači riječi Gospodinove: *ἔψαθε τὸν νῆρον τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ* (Mt. 26, 64.).

Mogao bi tko prigovoriti, kako je Gospodin mogao tako apostrofirati sinedriote, koji ga nijesu vidjeli, kad